

Форум Социална демокрация
Визии и опции за ЮИЕ

17

Социалдемокрация и профсъюзи в Централна и Източна Европа

Слаби връзки и скрити прилики

**FRIEDRICH
EBERT**
STIFTUNG

*Какво означава социалната демокрация в днешния глобализиран свят?
Какво означава социална демокрация?*

*Все още ли интересът на гражданите към политиката е налице?
Може ли той отново да бъде събуден?*

*Съвместими ли са икономическата динамика и социалната справедливост?
Кои конкретни политики се оказаха осъществими? Колко успешни бяха те?*

Тези и други въпроси са значими и съществени за всички региони на света. С поредицата от публикации „Форум социална демокрация – визии и опции за ЮИЕ“ Фондация Фридрих Еберт желае да допринесе за дебата по тези теми в Югоизточна Европа. Публикациите ще бъдат придружени от форум в Интернет (www.forum-social-democracy.org). Каним всички читатели да участват активно в тези дебати.

Фондация Фридрих Еберт
Бюро България
Ул. “Княз Борис I” № 97
1 000 София
България

• Текстът е публикуван също и на сръбски,
македонски, албански и български език

• Можете да намерите всички текстове на
адрес в Интернет www.fes.rs

Съдържание:

Въведение	4
Профсъюзи в ЦИЕ: отслабване чрез намаляване на членската маса и фрагментация.....	5
Партийни системи и социалдемокрация в Централна и Източна Европа.....	10
Социалдемократически партии в Централна и Източна Европа	11
Профсъюзи и социалдемократи в ЦИЕ: Между игнориране и слаби отношения	14
Изводи.....	16
Литература	18

СОЦИАЛДЕМОКРАЦИЯ И ПРОФСЪЮЗИ В ЦЕНТРАЛНА И ИЗТОЧНА ЕВРОПА

ВОЛФГАНГ ШРЬОДЕР/ВИКТОРИЯ КАЛАС МАЙ 2010

Слаби връзки и скрити прилики

- » Западноевропейски теории за социална държава само донякъде могат да се пренесат върху типа социална държава в Централна и Източна Европа (ЦИЕ). Но общи за всички са влиянието на профсъюзите и на социалдемократията върху изграждането и развитието на модели на социални държави.
- » Страните от Централна и Източна Европа се отличават със слаби профсъюзи и партии, които могат да бъдат разглеждани като свободни структурирани обединения за избори с мъгляво формулирани, гъвкави програми, без база на гражданското общество. Често партиите се обединяват в коалиции, чиято първоначална цел се състои в поемането на политическа власт.
- » Старото безусловно свързване на партия и профсъюз, което беше комунистическа „нормалност“, вече го няма. То е слабо изразено и е с неформален характер.
- » Нито профсъюзите, нито социалдемократическите партии в ЦИЕ, са в състояние да участват решително в изграждането на социални осигурителни модели. От страна на партиите няма готовност да се определят с еднозначни политически позиции, а от страна на профсъюзите няма ресурси, за да могат на централно ниво да дефинират цели и да ги преследват.

Въведение

Сега, както и преди, доминират различни мнения върху това, какъв тип социална държава се е оформил в Централна и Източна Европа. Единомислие има само в констатацията, че западноевропейските типологии не могат да се разпростират едно към едно върху Източна Европа. Затова някои предлагат термина „източноевропейски тип“, за да опишат източните системи на социални държави. Но изглежда все пак при това остава под въпрос, кои специфични признаци се разбират под названието източноевропейска социална държава, и дали не съществуват прекалено много вариации между режимите на социална държава в ЦИЕ, за да могат да бъдат обобщени в един единствен модел.

Има единство и в констатацията, че в историческа перспектива, преди всичко профсъюзите и социалдемократите са били в челните редици при изграждането и развитието на осигурителните модели на социалната държава. На този фон в настоящия документ се разглеждат връзките между профсъюзите и социалдемократическите партии в ЦИЕ: в какво се състоят структурните условия и политическите възможности за сътрудничество между социалдемократията и профсъюзите? Има ли връзки между профсъюзите и социалдемократическите партии в ЦИЕ и как се институционализират те?

За отговор на тези въпроси в рамките на едно изследване бяха попитани самите актьори в отделните страни за техния опит и за техните впечатления¹. Преди представянето и интерпретацията на резултатите от изследването, първо ще бъдат представени по-детайлно самите актьори. При това ще бъде обърнато внимание на специфичните за всяка страна връзки, силни и слаби страни на профсъюзите и на социалдемократическите партии в ЦИЕ. Освен това ще бъдат показани и изяснени спецификата на източноевропейските партийни системи и профсъюзни модели, понеже без да се вземат под внимание източноевропейските особености, е почти невъзможно да се разберат актьорите и техните действия. Накрая ще бъдат представени резултатите на опиращото се на анкетни карти изследване на структурата на взаимодействието между профсъюзи и социалдемократически партии в ЦИЕ.

¹ На това място благодарността на авторите е за сътрудниците на Фондацията от националните бюра за тяхната силна подкрепа и ангажимент за предаване на анкетните карти.

Профсъюзи в ЦИЕ: отслабване чрез намаляване на членската маса и фрагментация

Преди 1990 година, профсъюзите в страните на Източна Европа бяха постоянна част от комунистическата управляваща система. Със започването на трансформацията профсъюзите, които преди 1990 г. служеха като носещи организации, попаднаха под двоен натиск за модернизация (Кол, 2008). От една страна трябваше наново да бъде дефинирана ролята като представители на интересите на работниците и защитата на интересите да бъде приложена в рамките на социалния диалог. От друга страна профсъюзите трябваше да обяснят на своите членове необходимостта от едно икономическо реструктуриране, което беше свързано с огромни социални загуби по отношение на заплати и сигурност за заетостта за масата от работниците и служителите. Най-късно от средата на деветдесетте години към това се прибави и да се приемат нормите на Европейския съюз и да се интегрира собственият профсъюз в международните структури (Кол, 2008).

В началото на трансформационната фаза реформирания профсъюзи, които съществуваха още преди 1990 година, разполагаха със структурно предимство за разлика от тези профсъюзи, които възникнаха нови в контекста на трансформационния процес. Беше така, защото те можеха да се свържат с организационните основи и да се опрат на съществуващите ресурси. Новите профсъюзи по правило бяха малки и не разполагаха нито със стартов капитал, нито с организационни ресурси. Новите профсъюзи печелеха първоначално от това, че не бяха възприемани като носители и помощници на комунистическия режим. С изключение на Латвия, в ЦИЕ се изградиха мултиполярни профсъюзни системи². В някои страни като в Словения или Словакия се създаде един доминиращ профсъюз³. В други страни се образуваша профсъюзни конкурентни констелации. В началото конкуриращите се профсъюзи се различаваха по отношение на тяхната политико-идеологическа насоченост, но и частично по

отношение на членската структура. Така възникнаха регионални профсъюзи като в Словения, също така и специфични профсъюзи по признак предприятия или професии. В Полша с NSZZ Солидарност възникна един настанил се в десния политически лагер профсъюз, докато също полският профсъюз OPZZ се причислява към лагера на Левите (Роде 2008б: 5). Заедно със Солидарност възникнаха също и в Чехия, Унгария, България и в Словакия християндемократически профсъюзи. От тях все пак само полският профсъюз постигна устойчива значимост в цялата страна. За разлика от всички останали пък, в Естония „сините“ и „белите якички“ са организирани в различни собствени профсъюзи.⁴ Обобщено може да се каже, че профсъюзният пейзаж на Източна Европа в никакъв случай не е единен, а напротив, изглежда доста многообразен и многостранен.

Разделението *стар-нов*, което различава реформирания и новообразуваните след 1990 г. профсъюзи, слага траен отпечатък върху профсъюзните модели на ЮИЕ до днес. Все пак това противоречие губи значение, така че между враждуващите в миналото лагери успяха да се създадат нови форми на сътрудничество и изграждане на коалиции. Така в някои страни се показват първите признаци на коопериране между профсъюзите. Например в Литва три профсъюзни конфедерации (LFD, LPSK, Solidarumas) подписаха през пролетта на 2006 г. съответно споразумение и оттогава по централни въпроси се съгласуват предварително.⁵ Също полските профсъюзи в металургията, които са организирани в конфедерациите NSZZ »S«, OPZZ и FZZ, координират своите активности в национален и преди всичко в международен план, както и на ниво то на ЕС.

Базата на профсъюзното организиране в Източна Европа се състои както още преди 1990 г. на ниво предприятие, докато профсъюзните структури на секторно ниво са слабо изразе-

² В Латвия и досега има само един профсъюз (LBAS), признат като национална представителна организация. Вж. European Industrial Relations Observatory (EIRO)(2007): Латвия. <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/country/Latvia.htm>

³ В Словения ZSSS обхваща повече от половината от всички членове на профсъюзи, вж. EIRO (2007): Slovenia. Industrial relations profile, на: <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/country/Slovenia.htm>. В Словакия над 90 процента от всички членове на профсъюзи принадлежат на KOZ SR. – Vgl. EIRO (2007): Slovakia. Industrial relations profile, на: <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/country/Slovakia.htm>

⁴ EIRO (2007): Estonia. Industrial relations profile, на: <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/country/Estonia.htm>

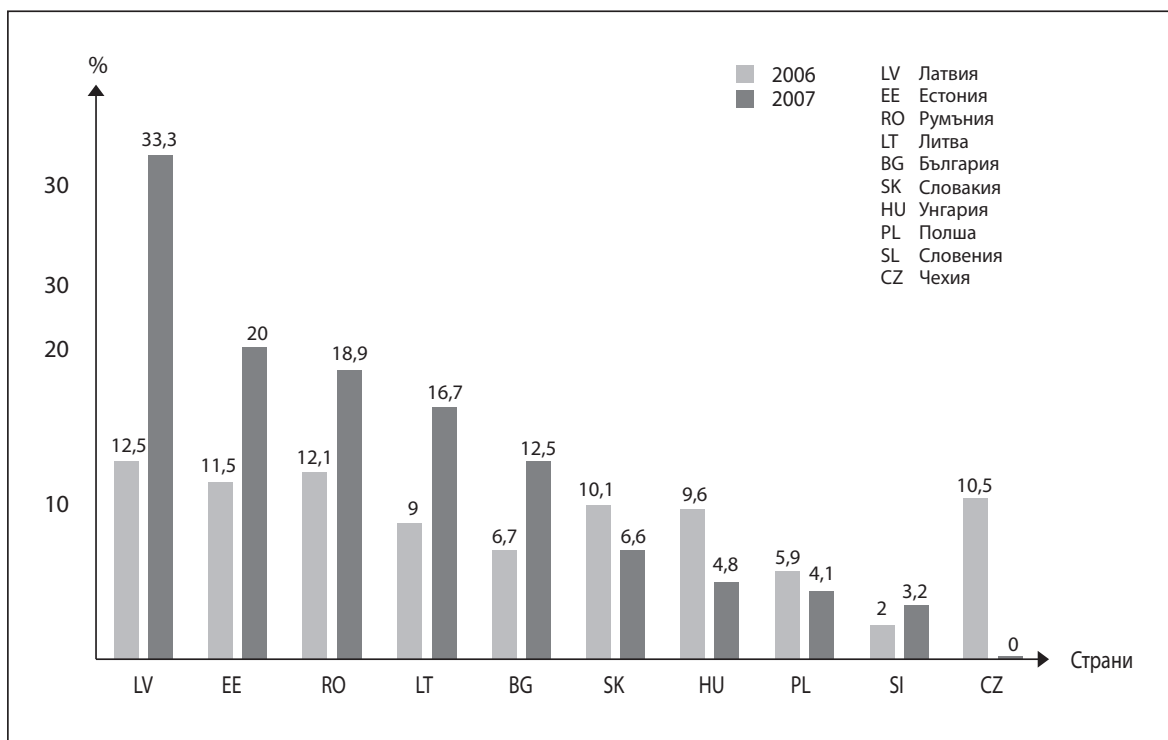
⁵ Коалицията се управлява от координационен център, чието председателство се върти през половин година

ни. Второстепенното значение на бранша като структуриращ момент на трудовите отношения се дължи не на последно място на недостига на секторни колективни трудови договори. Вместо това преобладават Колективни трудови договори на ниво предприятие (Кол 2008 г.). Въпреки голямото значение на предприятието за профсъюзната култура на организиране от една страна и поставяне на правила за КТД, липсва ефективно работническо представителство на ниво предприятие. Моделите на работнически съвети, които както в Германия да съществуват допълнително към профсъюзната структура на доверени лица в предприятието, в началото се сблъскаха в повечето случаи с недоверие, в единични случаи дори с последователно отхвърляне от страна на синдикатите в Централна и Източна Европа – например в Полша – докато работодателите частично подкрепиха съответни планове на правителствата в това отношение (Кол 2008 г.). Въпреки че благодарение на съответното законодателство на ЕС е възможно създаване на работнически съвети в цялата страна, до сега в повечето предприятия не бяха изградени никакви работнически съвети (Кол 2008 г.).⁶ Дуална структура на представителство, съответстваща

на германския модел, съществува фактически в Унгария, Словения, Латвия, Естония, България и Полша. Като цяло в Балтийските държави (Естония, Латвия, Литва) в предприятието има по правило само профсъюзни представители (Кол 2008 г.). По този повод в Полша са документирани доста случаи на активно възпрепятстване на работата на работническите съвети от страна на работодателите.⁷ В други страни се е образувал един модел Или-Или. Така в Чехия, Литва и Румъния (от 2007) могат да бъдат основани работнически съвети, ако в предприятието не съществуват профсъюзни представителства (Кол 2008).

След ниво предприятие се отдава голямо значение на конфедерацията, което се дължи на обвързването на социалните партньори в трипартитните комисии и съвети за преговори. Държавата използва форумите, които са изградени във всички страни на ЦИЕ, за да прокарва реформи и в същото време да поддържа по възможност до най-висок предел социалния мир (Депе/ Тартур 2002: 25). Във всеки случай източноевропейският трипартизъм не съответства на корпоративните структури, които са пазнати от Западна Европа. Много повече при тези съвети става въпрос за

Диаграма: Минимални заплати 2006/2007 (промени в %)

Източник: Собствено представяне.⁸

⁶ Така е в Латвия и Естония (Кол 2008)

⁷ ФФЕ Варшава Варшава (2007) Международна конференция. Доклади на социалните партньори към достоен труд в Полша и Европа. Една година Закон за информиране и консултиране

⁸ Eurofound (2008): Pay developments – 2007, на <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0804019s/tn0804019s.htm>

фасадни институции. Зашото актьорите от съюзите са прекалено слаби, за да комуникират с държавата на еднакво ниво (сравни Деле/Тартур 2002: 175). Докато в рамките на социалния диалог се договарят минимални стандарти, напр. по отношение на размера на заплатите, от друга страна тези институции възпрепятстват изграждането на билатерални, в най-добрия случай дори отношения на социални партньори между профсъюзи и работодателски съюзи. Към централните задачи на икономическите и социално политически комисии сега се числи определянето на минималните заплати (Кол 2008).

Развитието на определяне на минималните заплати за страната протича позитивно. Средно статистически минималната заплата в страните от ЦИЕ се е покачила през 2006 г. с 8,99

процента, а през 2007 г. – с 12 процента.⁹ На върха е Латвия с едно повишение от 33,3 процента (2007). Размерът на минималната заплата е различен за различните страни. Във всеки случай минималната заплата не притежава нито функции, осигуряващи съществуването, нито такива, предпазващи от бедност. Средно статистически месечната минимална заплата в рамките на ЕС възлиза на 50 процента от националния среднестатистически доход. В страните на ЦИЕ тази стойност обаче е много под този праг и се намира в границите на 30-46 процента от съответната средна заплата (Кол/Роде 2008: 29).

В преговорите на трипартитните комисии участват тези профсъюзи, които са признати от държавата за национално представителни.

Преглед: Национално представителни конфедерации на профсъюзите в ЦИЕ

страна	Профсъюзи		
	Име и година на основаване (червено = реформиран профсъюз)	Членска маса	Плътност (общо)
Естония	EAKL (Confederation of Estonian Trade Unions; 1990)	38.068	11 %
	TALO (Employees Unions' Confederation; 1992)	30.000	
Латвия	LBAS (Free Trade Union Confederation; 1990)	135.000	16 %
Литва	LPSK (Lithuanian Trade Unions Confederation; 1990, 1992 Fusion mit LPSS)	75.000	12 %
	LDF (Lithuanian Labour Federation; 1991)	20.000	
	Solidarumas (Lithuanian Trade Union »Solidarumas«; 1989)	8.000	
Полша	OPZZ (All Poland Alliance of Trade Unions; 1984)	800.000	14 %
	NSZZ Solidarnosc (Trade Union Confederation NSZZ Solidarnosc; 1980, Verbot 1981–1989)	722.000	
	FZZ (Trade Unions Forum; 2002)	500.000	
България	CITUB (Confederation of Independent Trade Unions in Bulgaria; 1990)	150.000	20 %
	Podkrepa (Confederation of Labour »Podkrepa«; 1989)	103.750	
Румъния ¹⁰	Cartel Alfa (National Confederation Cartel Alfa; 1990)	1.000.000	35 %
	CNSLR Fratia (National Confederation of Free Trade Unions »Fratia«; 1993, Rechtsnachfolger der Staatsgew.)	800.000	
	CSDR (Confederation of Democratic Trade Unions in Romania; 1994)	600.000	
	Meridian (National Trade Union Confederation Meridian; 1994)	313.000	
	BNS (National Trade Union Block; 1991)	210.000	
Чехия	CMKOS (Czech-Moravian Confederation of Trade Unions; 1990)	500.000	20 %
	ASO (Association of Autonomous Trade Unions; 1995)	210.000	
Slowakei	KOZ SR (Confederation of Trade Unions of the Slovak Republic; 1990)	394.732	22 %
Словения	ZSSS (Association of Free Trade Unions of Slovenia; 1990)	270.000	44 %
	KSJS (Confederation of Public Sector Trade Unions; 2006)	81.000	
	PERGAM (Confederation of Trade Unions of Slovenia Pergam; 1991)	няма данни ¹¹	
	K'90 (Confederation of Trade Unions »90 of Slovenia; 1991)	няма данни	
	KNSS (Confederation of New Trade Unions of Slovenia; 1991)	няма данни	
	Alternativa (Alternative; 1999)	8.199	
	Solidarnost (Solidarity; 2001)	2.500	
Унгария	SZEF (Trade Union Cooperation Forum; 1990)	256.130	18 %
	MSZOSZ (National Confederation of Hungarian Trade Unions; 1990)	253.000	
	ASZSZ (National Federation of Autonomous Trade Unions; 1990)	160.000	
	LIGA (Democratic League of Independent Trade Unions; 1988)	100.644	
	MOSZ (National Federation of Workers' Councils; 1988)	58.600	
	ESZT (Confederation of Trade Unions of Professionals; 1989)	50.000	

Източник: EIRO¹², Кол (2008), Кол/Роде (2008: 10), Собствена статистика.¹³

⁹ В сравнение с това в страните от ЕС 27 и Норвегия в същия отрязък от време покачането е 7,2 процента – сравни European Foundation for the improvement of Living and Working Conditions (Eurofound) (2008): Pay developments 2007, на: <http://www.euro-found.europa.eu/eiro/studies/tn0804019s/tn0804019s.htm>

¹⁰ В случая Румъния статистиката за членство на профсъюзите изглежда нереалистична. Според информация на тамошното бюро на ФФЕ....

¹¹ За съжаление в тези случаи въпреки непрекъснати запитвания не беше възможно да се получат някакви данни. Бяха ни отказани такива данни и на отговарящото за страната регионално бюро на ФФЕ.

¹² Industrial relations country profiles, на: http://www.eurofound.europa.eu/eiro/country_index.htm.

¹³ Виж също: Eurofound (2008): Industrial relations developments in Europe 2007, unter: <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0803029s/tn0803029s.htm>

Организационната плътност повсеместно намалява. В Естония например организационната плътност беше намалена почти на половина в рамките на пет години. През 2001 г. стойността беше 14 процента, докато през 2006 г. беше само 8,4 процента.¹⁴ Средно статистически държавите от ЦИЕ достигат организационна плътност от 21 процента, което е само един пункт от стойността на страните от ЕС 15 (сравни Кол 2008).¹⁵ Разбира се словенските профсъюзи отбелязват организационна плътност от 40 процента. В същото време организационната плътност в Унгария, Полша, Чехия, България и балтийските републики е под контролната марка от 20 процента (Кол 2008). Често започналата заедно с началото на трансформацията загуба на членска маса се обясняваше със задължителното членство преди и въвеждането на принципа на доброволност после.¹⁶ Понеже тенденцията на спад все пак продължи и след първата фаза на трансформацията, това обяснение не е достатъчно, за да разтълкува слабостта на профсъюзите в страните от ЦИЕ.¹⁷ Много повече биха могли да бъдат посочени осем контекста, за да се обясни профсъюзната слабост в страните от ЦИЕ:

- » **Прекомерни изисквания чрез двоен трансформационен натиск:** След 1990 г. профсъюзите бяха активно свързани с преобразуването на плановата в пазарноикономическа система. В същото време те трябваше първо да дефинират своята роля като представители на интересите на трудещите се. Докато техните членове се надяваха на консервиране на специфичните механизми на закрила на пазара на труда, преустройството на системата, което профсъюзите подкрепяха, причини един икономически срив, който беше свързан за повечето работници и служители с драстични социални промени. На профсъюзите не се отдаде да избалансират възникващите напрежения между логиката за членство и логиката за влияние. По-скоро съюзите се клатушкаха в една нездрава диалектика между икономическа модернизация и организационна маргинализация.
- » **Обществена индивидуализация:** В хода на тенденциите за обществена индивидуализация сплотяващата сила на синдикатите на-

малява до изчезване. Тази тенденция отразява общо за много страни в региона намаляващо доверие в колективни организации. Много работници и служители в ЦИЕ днес се намират в няколко трудови отношения. Моделът на живота, който водят, не отговаря на синдикалната представа за работника или служител с пълно работно време. Вместо да се надяват на подкрепа от страна на профсъюза, доминира убеждението, че сам най-добре можеш да си помогнеш. Значение придобиват индивидуализирани модели на живот, които са в противоречие с една мобилизационна стратегия на профсъюзите, която е насочена към солидарността. Особено ясно става очевидна слабостта на профсъюзите по отношение на вербуване на членове измежду по-младата генерация.

- » **Приватизация и промяна на икономическата структура:** Със започването на трансформацията беше започната приватизацията. В предприятия, които принадлежат на държавата или които са близки да нея, в обществените институции, както и в предприятия на тежката индустрия по правило профсъюзите са силно представени (Кол, 2008 г.). За разлика от тях в областта на често дребната и средна частна индустрия се развиха зони, свободни от профсъюзи. Днес частта на частната икономика в страните от ЦИЕ е средно около 75 процента. При това различните страни показват различни стойности: в Словения делът на частната от общата икономика възлизаше през 2006 г. на 25 процента, докато в Унгария, Чехия, Словакия и Естония, вече 80 процента бяха в частно притежание.¹⁸
- » **Нараствало значение на сектора на услугите:** Със структурните промени бавно вървеше едно отместване от индустриалния към сектора на услугите. В ЕС 27 делът на икономиката на услугите е 68,6 процента, докато индустриалният сектор е около 25 процента¹⁹. В страните от ЦИЕ обхватът на услугите достига 58,6 процента, индустриалният сектор възлиза на 29,1 процента от цялата икономика.²⁰ Както в Западна Европа, така и в Източна Европа в предприятията за услуги профсъюзите са много слабо представени.

¹⁴ Eurofound (2008): Industrial relations developments in Europe 2007, на: http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0803029s/tn_0803029s.htm

¹⁵ Много национални данни почиват на преценки.

¹⁶ Сравни публикувания през 1997 г. доклад за труда по света на МОТ (Международна Организация на Труда)

¹⁷ За по-точно изброяване на данните за членска маса на различните конфедерации виж приложението – при разглеждането на цифрите все пак трябва да се вземе предвид, че цифрите почиват на данни от самите профсъюзи.

¹⁸ Европейска Банка за Реконструкция и Развитие (ЕБРР) (2007): Доклад за прехода 2006. Финанси в преход на <http://transition-report.co.uk/TRO/transition-report/volume 2006/issue 1> (прегледан на 11.11.2009 г.)

¹⁹ Европейска комисия 2008: Employment in Europe, <http://ec.europa.eu/social/mains.jsp?catid=en&newsId=542&furtherNews=yes>

²⁰ Данни без Румъния, виж Европейска Комисия (2008) Employment in Europe

- » **Отсъствашо представителство в малки и средни предприятия:** Важна характерна черта на икономическата структурна промяна е разпространението на малки и средни предприятия и намаляващото значение на големи, в миналото ръководени от държавата предприятия (Кол 2008). Нови работни места възникват най-много в малки и средни предприятия. (Хантке 2007: 11). Тук по правило има недостиг на представителство на интересите на работниците. В Полша например в 97 процента от всички предприятия няма никакви профсъюзи (Роде 2008 б: 2). Не рядко в предприятията се промъкват под минималните стандарти на Европейското право, така че възникват „патриархати на хубавото време“ (Хантке 2007: 12), в които работодателят решава дали заетите трябва да участват в трудовите отношения или не.
- » **Отсъстваша готовност на работодателите за сътрудничество:** Общо работодателите показват малък интерес към преговори и обвързващи споразумения с представителствата на работниците и служителите. В някои случаи работници и служители докладват, че работодатели настъпателно се опитват да изтъргуват основаване на профсъюзи в предприятието без работнически съвети.²¹ Също и годишният доклад на Международния профсъюз, който документира нарушения на профсъюзни права, изброява в една широка палета примери за забавяне, дори възпрепятстване на синдикалната дейност в Източна Европа.²²
- » **Фрагментиране и конкуренция:** Плурализацията на пейзажа допринася с решаваш дял за слабостта на профсъюзите. Поради конкуренцията между федерациите от различните конфедерации и екстремната фрагментация на профсъюзите трудно се отдава да прокарат своите интереси. Не рядко в отделните предприятия съществува пъстро нахсан пейзаж на синдикатите. При полските пощи интересите на общо 100 000 заети се представляват от 47 синдикати по предприятия (Роде 2008б: 2). Понеже често плуралитетът се дължи на идеологически различия и/или на личностни вражди, трудно се осъществява единство между различните федерации в предприятието, в някои случаи е невъзможно. Също и в трипартитният съвет единството от страна на заетите, което би трябвало да е базата за една

ефективна политика за защита на интересите, не се разбира от само себе си и в различните страни е доста невъзможно.

- » **Акцентиране върху заводските организации и слаби ресурси на профсъюзите:** След трайната загуба на членове следват материални трудности, които са най-забелязващи се на секторно и национално ниво. Обусловено от обвързването на синдикалното членство с работното място в едно определено предприятие – както е обичайно в ЦИЕ (виж Кол/Роде 2008: 12 f.) – събирането на членския внос става чрез профсъюзната организация в предприятието. До 60-80% - в екстремни случаи дори 90% - от членския внос остават на нива предприятие (Кол/Роде 2008:16). Тази практика води до един хроничен материален и в следствие на това персонален недостиг на ниво федерации и конфедерации, докато в предприятията на някои места се натрупват пари (сравни също Кол 2008). В някои случаи тези натрупани пари по индиректни и заедно с това чудновати канали биват върнати обратно на тези, които плащат членския внос; например под формата на подаръци или организирани от синдикатите празници и чествания в предприятието (Кръживджински 2009:33). Синдикалната дейност се концентрира на ниво предприятия. Организациите в предприятията, които биха могли да бъдат разбрани като „социални съюзи по предприятие“ (Роде 2008 а, b), почти не са свързани в мрежа, не се състоят съгласувания (Кръживджински 2009:33). Вместо това преобладават тактики, зависими от личности и ситуации. По правило, дългосрочното и стратегическо планиране се сблъсква със скептицизъм и дори отрицание. Социалните придобивки биват разпределяни без да се пита; обратно на това опитите за модернизация не срещат много съгласие (Роде 2008 а).

В последните години изглежда все пак се забелязва една обратна тенденция, която дава надежда за засилващо се самочувствие и новопридобита сила на профсъюзите. След почти нищожен дял на стачките в продължение на години, изведнъж броят на трудовите конфликти в ЦИЕ рязко нараства, докато в повечето западни държави на ЕС не се отбелязват никакви промени.²³ Във всеки случай по правило трудовите конфликти в страните от ЦИЕ

²¹ ФФЕ Варшава (2007) Международна конференция. Доклади на социалните партньори към достоен труд в Полша и Европа. Една година Закон за информиране и консултиране

²² Международна Конфедерация на Профсъюзите (МКП) (издание) (2007) Годишен преглед на нарушаване правата на профсъюзите на: : <http://survey07.ituc-csi.org> – виж също Kohl / Rode 15 f

²³ Сравни Eurofound (2008): Industrial relations developments in Europe 2007, на: <http://www.eurofound.europa.eu/docs/eiro/tn0803029s/tn0803029s.pdf> (Abgerufen am: 11.11.2009).

се вливат в демонстрации или отделни акции (happenings). Спирания на работата, при които тя е прекратена като цяло навсякъде, са редки. Трудовите конфликти засягаха особено общественния сектор и се възприемаха като реакции на реформи, които целяха спестяване на разходи и съкращения на заплати. По отношение на числото на стачките, ако се сравнят различните страни в ЦИЕ, има значителни разлики: докато в Латвия в първото полугодие на 2007 е документирана само една стачка с четири участници, то в Унгария 47 500 работници и служители, и с това според докладите на медиите двойно повече заети, отколкото през 2006, са спрели работа. Полският пример е особено забележителен: през 2006 участваха 24 600 работника в 27 стачки. Две години по-късно от януари до юни 2008 са се състояли 11 987 стачки. 196 700 заети средно в продължение на седем часа са прекратявали работа.

Диаграма: Развитие на стачките в Полша

Източник: собствено представяне

Впрочем повишаването на профсъюзното ниво на конфликти не трябва да се обяснява непременно с укрепването на съюзите. Показващата се честота на стачките в Полша се обяснява с икономическата конюнктура, миграцията на работната ръка и повишаващия се недостиг на квалифицирани специалисти (Роде 2008 b). Временно профсъюзите могат да регистрират нарастване на влиянието си. Въпреки това в хода на световната икономическа криза, конюнктурното настроение до голяма степен бележи спад като съществена основа на желанието за разпадане на конфликти.

При това не изглежда невероятно, но обусловен от икономическата рецесия, броят на трудовите конфликти в Централна и Източна Европа отново намалява.

Партийни системи и социалдемократия в Централна и Източна Европа

Западно- и източноевропейските политически системи имат общ произход, който датира още от отминалия 19-ти век. Различията преди всичко са в развитието в периода 1945 до 1990 г. Със смяната на системата на предпазливост се поставя въпросът за отношението към миналото. В някои от държавите от значение е въпросът преди всичко за националната самостоятелност (Балтийски държави, Чехия, Словакия и Словения) (Крук 2002: 15)²⁴

Във всички държави обаче разцеплението посткомунистически – антикомунистически е от значение за създащата се партийна конкуренция. Първоначално партиите са позиционирани в двуполусни лагерни структури; разбирателство извън границите на лагера изглежда невъзможно. Не рядко лагерите се разслагат на малки партийни фракции, които преди избори отново се обединяват в съюзи и заедно се кандидатира в избирателните листи. (Сравни де Неве/Олтеану 2009: 148) По време на избори фрагментирането на политическата конкуренция и образуването на все по-нови съюзи води до сериозно повлияване на изборните резултати.

Действително разцеплението посткомунистически – антикомунистически в известна степен губи от силата си, но все още притежава както и преди сили за проявление.

Естествено жизнената продължителност на образуването на лагери днес се определя много по-малко от различията в съдържанието и много повече от емоционално заредените, мотивирани исторически уговорки.

Във всички държави са се образували многопартийни системи; по правило множество партии участват в управлението на правителството.²⁵

Впрочем впечатляващ е големият брой на „минимално печеливши коалиции“ в правителствената отговорност, преди всичко в Полша и Естония: от общо 32 „минимално печеливши коалиции“ в периода между 1990 и 2008 г. във

²⁴ Засегнати от това са Балтийските държави, Югославските държави, както и държавите от бивша Чехословакия

²⁵ От общо 101 образувани правителства в Централна и Източна Европа едва 20 са еднопартийни правителства, а 81 са коалиционни правителства (сравни Мюлер-Ромел и др. 2008: 817)

всички страни на Централна и Източна Европа са се образували едва осем в Полша и седем в Естония. Големият брой на „минимално печеливши коалиции“ кореспондира в значителна степен с превителствена нестабилност. Така в Полша до 2008 година биват образувани 17 правителства, които съответно са били на власт между 24 и 950 дни.²⁶

Таблица:Образуване на правителства в Централна и Източна Европа (1990-2008)²⁷

страна	Брой на правителствата	Минимална продължителност на управление на правителството (в дни)	Максимална продължителност на управление на правителството (в дни)
Естония	10	103	1036
Латвия	15	70	917
Литва	10	83	1261
България	7	98	1525
Румъния	11	9	1462
Полша	17	24	950
Чехия	8	127	1449
Словакия	8	66	1448
Словения	8	176	1196
Унгария	7	206	1452

Източник: Мюлер-Ромел и др. 2008: 817)

Партиите в Централна и Източна Европа могат да се разбират като свободно структурирани изборни сдружения без определена формулировка, с гъвкави програми без основа, характерна за гражданското общество.(Зегерт 2008: 56). Често партиите сключват коалиции, чиято първостепенна цел се изразява в придобиването на политическа власт. Надмощие взима така наречената форма на „неидеологически прагматизъм“ (Виатр 2005: 244), която разкрива възможно най-много коалиционни възможности. Изпъкваш отличителен белег на източноевропейската партийна система е липсата на общественополитическа обвързаност, която върви едновременно с незначителна способност за мобилизация. Населението на

държавите от Централна и Източна Европа има много малко доверие в политическите институции, преди всичко то е най-малко в партиите. (Зегерт 2008: 50; де Неве/Олтеану 2009: 155). Липсва готовност за демократично участие, която не на последно място може да се проследи в ниските квоти на изборителна активност, както и в ниския брой партийни членове. (Зегерт 2008:50).

Социалдемократически партии в Централна и Източна Европа

Много често между левите партии не се осъществява съвместно сътрудничество въпреки сходствата в съдържанието и програмите им, ако едната от партиите принадлежи към лагера на посткомунистите, а другата – към блока на антикомунистите. Не рядко съществува разбирателство между повече партии, които принадлежат към този или онзи блок и се обединяват като социалдемократически сили. Днес е възможно съществуването в отделни случаи на излизане от рамките на лагерите лявоцентристки коалиции като Съюзът на левите и демократите в Полша (LiD) или Коалиция за България (КБ).

Социалдемократическите партии, които днес съществуват в Източна Европа, са създадени или във времето на преустройството или се базират на реформирани бивши комунистически държавни партии. При разграничаването на новосъздадени или реформираши се комунисти се касае преди всичко за съвършени типаж, които на практика не се срещат в чиста форма. Източноевропейската социалдемократия се базира на три стълба. Някои от партиите се обединяват около историческите традиции от времето преди 1945 г. (стълб I) (Даудершет 2002; Геритс 2002: 57;Крук 2002: 13). Заедно с това леви движения за граждански права след 1990 г. основават социалдемократически партии (стълб II). Най-голямата група сред социалдемократическите партии обаче се създава от реформаторските комунистически сили (стълб III), които след смяната на системата се демократизират (Даудершет 2002).²⁸

²⁶ Тъй като във всички държави е въведен изборният принцип на четиригодишно управление, оптималната продължителност на правителственото управление (продължителността на един мандат) може да е 1460 дни (сравни Мюлер-Ромел и др. 2008: 815).

²⁷ Считано от датата на създаване на правителството (Създаване на правителството след първите свободни избори, след обявяване на държавна независимост и след приемането на демократична конституция (сравни Мюлер-Ромел и др. 2008: 811)

²⁸ Единствено изключение прави чешката комунистическа партия, която се обявява принципно за плурализъм, демокрация и правова държава, която обаче се стреми към създаването на „модерен социализъм“, което отново предполага смяна на системата. (Хандал 2002)

Източноевропейските социалдемократи са единни в това, че те се обявяват за демокрация, социално пазарно стопанство и мирно изглаждане на етническите и националните

интереси. Именно по тези сходства те се разграничават спрямо либералните, национал-консервативните и комунистическите сили (Даудершет 2002).

Общ поглед: Социалдемократическите партии в ЦИЕ

страна	Партийна организация			
	Име и дата на основаване ²⁹ (червено = реформираши се комунисти)	членове	Участие на правителството от ... до...	Партийна принадлежност на министър-председателите ³⁰
Естония	SDE (Estonian Social Democratic Party; 1989/90)	3.500	октомври 1992 – ноември. 1994	EKDL (Christian Democratic Union)
			ноември 1994 – април 1995	IND (независим)
			март 1999 – януари 2002	EKDL (Christian Democratic Union)
			април 2007 – май 2009	RE (Estonian Reform Party)
Латвия	LSDSP (Latvian Social Democratic Workers Party; 1990)	1.500	февруари –юли 1999	LC (Latvias Way)
Литва	LSDP (Lithuanian Social Democratic Party; 1989)	18.000	юли 2001 – декември 2004	LSDP Алгирдас Бразаускас
			декември 2004 – април 2006	LSDP Алгирдас Бразаускас
			април – юли 2006	LSDP Алгирдас Бразаускас
			юли 2006 – ноември 2008	LSDP Гедиминас Киркилас
Полша	SLD (Democratic Left Alliance; 1990)	73.000	октомври 1993 – март 1995	PSL (Polish Peasant Party)
			март 1995 – февруари 1996	SLD Йозеф Олекси
			февруари 1996 – октомври 1997	SLD Влодзимир Чимошевич
			октомври 2001 – февруари 2003 (коалиция SLD-UP)	SLD Лешек Милер
			март 2003 – май 2004 (коалиция SLD-UP)	SLD Лешек Милер
			май 2004 – октомври 2005 (коалиция SLD-UP)	IND (независим) ³¹
	UP (Union of Labour; 1992)	5.000	октомври 2001 – февруари 2003 (коалиция SLD-UP)	SLD Лешек Милер
			март 2003 – май 2004 (коалиция SLD-UP)	SLD Лешек Милер
			май 2004 – октомври 2005 (коалиция SLD-UP)	IND (независим)
България ³²	БСП (Българска социалистическа Партия; 1990)	210.000	януари 1995 – февруари 1997	BSP Жан Василев Виденов
			август 2005 – юли 2009	BSP Сергей Станишев

²⁹ Дата на (повторното) основаване след/във връзка с разпадането на източния блок

³⁰ независим = безпартийна принадлежност

³¹ По време на управлението на Милер много депутати напускат коалицията SLD-UP (Мюлер-Ромел и др. 2008: 825).

³² Едновременно с БСП съществува формално друга социалдемократическа партия: PBSД (Партия Български социалдемократи). До сега обаче не ѝ се е удало да се прояви като самостоятелна партия и да участва в партийно-парламентарния процес. От 2001 година партията принадлежи към т. н. политически хетерогени, а именно ляво позиционираната Коалиция за България(КБ)и с този съюз си осигури влизане в парламента (де НевоОлтеану 2009: 148).

Румъния	PSD (Social Democratic Party; 1989)	600.000	Ноември 1992 – август 1994	IND (независим)
			август 1994 – септември 1996	IND (независим)
			септември 1996 – декември 1996	IND (независим)
			декември 1996 – март 1998	PNTCD (Christian Democratic National Peasants Party)
			март 1998 – април 1998	CDR (Democratic Convention of Romania)
			април 1998 – декември 1999	PNTCD (Christian Democratic National Peasants Party)
			декември 1999	CDR (Democratic Convention of Romania)
			декември 1999 – декември 2000	IND (независим)
			декември 2000 – декември 2004	PSDR ³³ Адриан Нъстасе
Чехия	CSSD (Czech Social Democratic; 1993)	20.000	юли 1998 – юли 2002	CSSD Милош Земан
			юли 2002 – август 2004	CSSD Владимир Спилда
			август 2004 – април 2005	CSSD Станислав Грос
			април 2005 – септември 2006	CSSD Юри Парoubек
			от май 2009	IND (независим)
Словакия	SMER (Socialdemocracy; 1999 ³⁴)	15.263	от юли 2006	SMER Роберт Фико
Словения	SD (Social Democrats; 1990)	15.000	януари 1993 – март 1994	LDS (Liberal Democratic Party)
			март 1994 – февруари 1996	LDS (Liberal Democratic Party)
			ноември 2000 – декември 2002	LDS (Liberal Democratic Party)
			декември 2002 – април 2004	LDS (Liberal Democratic Party)
			април – декември 2004	LDS (Liberal Democratic Party)
			от септември 2008	SD Борут Пахор
Унгария ³⁵	MSZP (Hungarian Socialist Party; 1989)	35.000	юли 1994 – юли 1998	MSZP Гюла Хорн
			май 2002 – септември 2004	MSZP Петер Меджиеси
			септември 2004 – юни 2006	MSZP Ференц Дюрчани
			юни 2006 – април 2008	MSZP Ференц Дюрчани
			април 2008 – април 2009	MSZP Ференц Дюрчани
			от април 2009	IND (независим)

Източник: PES³⁶, SI³⁷, Мюлер-Ромел и др. 2008, собствени проучвания.

³³ предшественик на PSD.

³⁴ Разцепление от една част на SDL (Party of the Democratic Left).

³⁵ Също така и партията MSZDP (Hungarian Social Democratic Party) е международно призната като социалдемократическа. Въпреки че партията не играе самостоятелна роля в политическото съревнование. Дори напротив партиите MSZP и MSZDP са се споразумели за тясно сътрудничество, което не на последно място се изразява в това, председателят на MSZDP да е от MSZP-фракцията в унгарския парламент (сравни Каспали 2008).

³⁶ Виж партиите членки на PES : <http://www.pes.org/content/view/11/48/lang.en/>.

³⁷ Пълен списък с партиите членки и организации: <http://www.socialistinternational.org/viewArticle.cfm?ArticlePageID=931>.

Очевидно е, че реформиращите се комунистически партии, които спрямо другите политически участници могат да надграждат върху организационните ресурси от времето на комунизма, често след 1990 година се издигат като влиятелни политически сили. (Зегерт 2008: 55). Политическият успех на реформиращите се комунисти бива особено значителен ако политическата откритост е всеобхватна и последователна. С изключение на Чехия, новосъздадените социалдемократически сили можеха в най-добрия случай да упражняват второстепенно значение. Формално някои от тези партии, които са членове на Социалистическия интернационал (SI) и които се нареждат сред структурите на PES (Party of European Socialists), се смятат за социалдемократически. (Даудершет 2002)

Теоретично социалдемократическите партии в Централна и Източна Европа разполагат с голям „естествен“ потенциал от привърженици. (Даудершет 2002). Тъй като шокът от трансформацията отприщи икономически срив, безработицата се покачи и реалните доходи спаднаха, а същевременно социалните придобивки бяха съкратени. Разпространява се беднотия и сиромашия, която разслаява обществото на бедни и богати, на печеливши от трансформацията и на губещи от нея. Въпреки това на социалдемократическите партии не се отдава да съставят твърда връзка с групата на губещите от трансформацията. (Даудершет 2002) Вместо да преобладават до голяма степен работници, хора с ниски доходи и социално слаби, в социалдемократическите партии на Източна Европа има представители на групи от добре образовани и хора с високи доходи (Аг 2005: 203). Недостатъчната обвързаност на социалдемократическите партии към структурите на гражданското общество³⁸ се забелязва на всички нива на партията и затруднява изграждането на една стабилна и автономна партийна организация.

Отчасти на партиите им се отдаде да влязат в диалог с млади членски групи. Въпреки че, никой от младите нови членове не успя да се издигне до управлението на партията. До днес управлението на партиите е поверено на

мнозинството по-възрастни, които често заемат длъжности още от 1990 година или дори по-рано (Виатр 2005: 239). Често партийна върхушка се подновява на принципа на клиентелистките отношения (Виатр 2005: 241). Формално съществува вътрешнопартийна демокрация, но на практика политическите решения се взимат изолирано от членската маса (Виатр 2005: 241). В следствие на липсата на достатъчно членове, партийната организация е зависима финансово от държавни субсидии.

Профсъюзи и социалдемократи в ЦИЕ: Между игнориране и слаби отношения

Изследването на отношението между профсъюзите и социалдемократическите партии в страните членки на ЕС от Централна и Източна Европа се базира на непосредственото допитване до действащите участници. В изследването са привлечени тези съюзи, които са представителни за съответната държава.³⁹

От политическите участници са избрани тези партии, които благодарение на членството си в европейската Партия на европейските социалисти PES и на Социалистическия интернационал SI са признати като социалдемократически.⁴⁰ Основен въпрос на проучването беше за отношението, съответно за близостта между профсъюзите и социалдемократическите партии в страните. Целта беше да се покажат интерактивни форми и модели на кооперация между профсъюзи и социалдемократически участници и да се почувстват съществуващите лявоцентристки структури.

Допитването до актьорите показва, че очевидно във всички страни съществуват отношения между социалдемократическите партии и профсъюзите. Тези отношения изглеждат по съвсем различен начин в ежедневната практика. В някои от случаите отношението е институционализирано, създадено е официално партньорство, докато в други случаи кооперирането е рядко, свързано с конкретна ситуация или личности.

³⁸ За по-точно разяснение на броя на членовете виж приложението. При разглеждането на числата трябва да се има предвид, че данните са предоставени от самите партии.

³⁹ Подредбата на профсъюзите в категорията национално представителни участници се базира на преценката на EIRO (European Industrial Relations Observatory: Industrial relations country profiles, виж: http://www.eurofound.europa.eu/eiro/country_index.htm), Коа (2008), Коа / Роде (2008) и Еврофонд (2008): Industrial relations developments in Europe 2007, виж: <http://www.eurofound.europa.eu/docs/eiro/tn0803029s/tn0803029s.pdf> (проверени данни на: 11.11.2009).

⁴⁰ За детайлизиран преглед на проучваните съюзи и партии виж приложението.

страна	(червено: реформаторски сили; синьо: новосъздадени организации)		институционализирано коопериране	неформално коопериране	липса на коопериране	коопериране между реформираниите	коопериране между трансформиращите се сили	коопериране между реформираниите и трансформиращите се сили
	профсъюз(и)	Партия (ии)						
Естония	EAKL TALO	SDE		X		X		
Латвия	LBAS	LSDSP		X		X		
Литва	LPSK LDF Solidarumas	LSDP	X			X		
Полша	OPZZ NSZZ FZZ	SLD UP		X		X	X	X
България	CITUB Podkrepa	BSP		X		X		X
Румъния	CNSLR Fratia Cartel Alfa CSDR Meridian BNS	PSD	X			X		
Чехия	CMKOS	CSSD		X				X
Словакия	KOZ SR	SMER	X					X
Словения	ZSSS	SD		X		X		
Унгария	MSZOSZ MOSZ LIGA SZEF ESZT ASZSZ	MSZP		X		X		

Източник: собствени проучвания

Взаимодействието между профсъюзите и социалдемократическите партии в повечето случаи се осъществява по неформални пътища. Голяма част от участниците признават, че кооперирането е временно и нередовно. Често профсъюзите подкрепят определени искания на партията или по време на избори – отделни политики. Освен това става дума за реформиращите се комунистически сили, които се съюзяват според ситуацията. Съвместно сътрудничество извън границите на лагера се осъществява много рядко. Често данните на анкетираниите не си съответстват. Например докато българската БСП обявява, че е имало епизодични срещи между ръководството на партията и председателите на двата най-големи профсъюза, то те от своя страна се обявяват за подчертано аполитични и опровергават всякакъв вид отношения със социалистическата партия. В основата на това подчертано дистанциране е замесването на политици от БСП и министри в корупционни афери.⁴¹

В три от държавите съществуват – най-малкото формално – институционални отношения. Но на практика не се провежда нито редовна обмяна, нито действително съгласуване помежду им. В Литва например LPSK и LSDP са се споразумели формално помежду си за коопериране. Но на практика съвместното сътрудничество изглежда слабо ефикасно. Така профсъюзът обвинява LPSK в недостатъчен диалог, съответно от позицията на профсъюза – партията бива обвинявана, че ѝ липсва готовност да го интегрира. Различията между партия и профсъюз се проявяват по въпроси, свързани със съдържанието, като например за размера на минималната заплата, така и в персонални аспекти. Очевидно съществува разногласие между управляващите начело на партията и профсъюзите по отношение на действителната съвместна работа на практика.

⁴¹ Така за Министерството на вътрешните работи можаха да бъдат доказани контакти с кръгове от организираната престъпност. В следствие на това оставка подадоха както министър-председателя, така и вътрешният министър. Не се проведеха нови избори, само правителството беше съставено от нови хора. (Карасимеонов 2008: 6)

В Румъния CNSLR Fratia (Конфедерация на свободните профсъюзи „Фратия“) и PSD имат слаби кооперативни отношения. В отделни работни групи биват привлечени към парламентарната работа профсъюзни представители, които се кандидатира с листите на партията. Подкрепата по време на избори на PSD от „Фратия“ е свързано с конкретни личности. В хода на местните избори през 2008 година партия и профсъюз подновиха предишна договорка за по-тясно коопериране (де Неве/Олтеану 2009: 156). В партията бива създадена комисия „Форум за социален диалог“, която трябва да координира съвместната дейност между партия и профсъюз по законодателните въпроси. Странични наблюдатели изказват съмнение, че въпреки официалното споразумение, не може да става дума за формална, институционализирана обмяна. Така съществуването на споразумение за коопериране няма никакво отражение върху практическата работа. Между профсъюзи и партия все още липсва взаимно доверие. Въпреки това на местна почва се наблюдават наченки на положително развитие. През 2006 година PSD по инициатива на регионалните бюра на Фондация Фридрих Еберт проведе серия от доклади и дискусии на тема „Социалдемократичен диалог“. В този контекст най-малкото в региона започна обмяна на мнения със социалните групи за подготовка, каквито са профсъюзите.

В Словакия до скоро официални отношения между профсъюз и партия бяха немислими. При подготовката на парламентарните избори през юни 2006 SMER и KOZ SR подписаха споразумение за съвместна кооперация. С това профсъюзът се задължава да подкрепя исканията и изборната борба на социалдемократите. В замяна на това партията интегрира профсъюзни искания в своята политическа програма. Със споразумението KOZ SR потвърди изключителното си сътрудничество със SMER. Предимствата от тази кооперация до голяма степен са за сметка на партията, докато за профсъюза преобладават недостатъците. От една страна диалогът между социалните партньори и правителството се затрудни, тъй като работодателите омаловажават споразумението и в рамките на социалния диалог се проявяват като по-слабо кооперативни (Ондрушка/Шпаник 2008). С оглед на това профсъюзите се задължават така да се каже да бъдат безкритични и безусловни поддръжници на социалдемократите. Социалдемократическите успехи биват приписвани на правителството. А фактът, че тези успехи се дължат все пак на профсъюзни инициативи, се пренебрегва. С

подписването на спогодбата профсъюзите се измъкнаха от политическата изолация (сравни Ондрушка/Шпаник 2008).

В резултат на изследването може да се твърди, че старата безусловна обвързаност между партия и профсъюз, която беше нормална част от комунистическата действителност, вече не съществува. Въпреки това съществуващата значителна близост между социалдемократическите сили и правопримениците на старите профсъюзи е очевидна. И двете страни споделят общ произход и опит, имат сходни членски структури и общи идеологически разбирания за обществената солидарност и защита на правата на работниците. На ниво функционери съществуват връзки, които често са обословени още от времето на комунизма. Не рядко тогава са се сключвали политически запознанства и приятелства, които и днес могат да бъдат основа за образуването на политически коалиции.

Все пак тези връзки на практика са слаби, малко институционализирани и свързани с конкретна личност. Съвместната дейност рядко е конкретна, свързана с определени теми и неофициални консултации или споразумения. Отчасти се осъществява обмяна по социалнополитически въпроси. Не рядко обаче профсъюзите се оплакват от откритата липса на гоновност както и на способност от страна на партиите, особено след поемане на правителствена отговорност, да се придържат към тези договорки. Стига се дотам, че участниците сами се държат резервирано и не дават гласност на отношенията помежду си. Предпоставка за тази подчертана дистанцираност е недоверието на народа по отношение на обвързването между профсъюз и партия. Твърде голям е страхът, че реформиращите се комунисти могат да инструментализират профсъюзите и да се опитат отново да контролират цялостния общественно-политически живот. Вместо това мнозинството от населението на ЦИЕ подкрепя стриктното разделение между гражданското общество и политическата система.

Изводи

Настоящата статия трябва да послужи за основа на дебатите относно социалните държави в Централна и Източна Европа. Вместо описание на отделните социални модели, което цели последваща типологизация, тук са обхванати участниците. Тъй като в Западна Европа съществуват преди всичко социалдемократии и профсъюзи, които смятат за решавашо раз-

витието на социалната държава и допринасят за това, бе изследван моделът на отношения и интерактивни форми между профсъюзите и социалдемократическите партии, като бяха представени и характеристиките на самите участници.

За двете групи участници става ясно, че има разлика все още между реформиращите се комунисти и новосъздадените сили в хода на трансформацията.

Макар и с намаляващо значение и до днес профсъюзният и политическият пейзаж в ЦИЕ се определя от разделението на стар-нов, съответно на посткомунистически – антикомунистически. Извън границите на лагерите, разбирателство има в единични случаи. Въпреки това продължават да съществуват антипатии, които са породени много по-малко от разликите в съдържанието и много повече от традиционните идеологически резерви. Както на партиите, така и на профсъюзите не им достигат членове. Организационният потенциал на профсъюзите спада постоянно. Повишаването на трудовите конфликти също е значително и се дължи на икономическите промени (конюнктура) и има изгледи само временно да доведе до засилване ролята на съюзите. Състоянието на профсъюзите в много страни е до голяма степен фрагментирано. Съвместната дейност между профсъюзите е възпрепятствана не рядко от идеологически различия или чисто и просто поради това, че действащите лица „не се понасят“. Разлики в съдържанието водят не на последно място до това, че профсъюзите насочват вниманието си само в предприятията. Така съюзите концентрират действията и ресурсите си на ниво предприятия. Последствията са постоянно отслабване на ресурсите на равнище извън предприятията, което намира израз във финансово и професионално отношение и води до неспособност да се обединят около общи, важни за съюза или за отрасъла цели, защото отделните организации преследват само интересите на своите клиенти.

На партиите им липсват здрави отношения с гражданското общество. Тяхната концентрация се изразява преди всичко в това да се печелят избори. Често при подготовката на предстоящи избори биват скалпвани пъстри коалиционни съюзи, които отчасти издържат само един мандат или дори само по време на изборите. Едновременно с това на партиите им липсват ясно дефинирани политически цели. За да се улесни образуването на коалиции във всички

посоки, партиите се боят да гласуват конкретни програми. Следователно, много е трудно партиите да бъдат позиционирани. В следствие не само на това нежеланието да се гласува е голямо. Не рядко, какъвто е примерът с Полша, всеки парламентарен избор е съпътстван от разпускане, новосъздаване или разцепление на отделни партии. За учудване е, че на реформистките партии еднакво бързо им се удаде отново да си стъпят на крака. Днес всички социалдемократически партии, с изключение на чешката CSSD, която е единствената успешна социалдемократическа нова формация в ЦИЕ от 1990 година, имат реформаторски комунистически корени. Във всички страни социалдемократите поне веднъж са участвали в съставянето на правителство.

Отношенията между профсъюзите и социалдемократическите партии са слабо изразени и имат неформален характер. Обмяна и кооперативност са редки и по правило ограничени на местно или регионално ниво. Отчасти профсъюзите подкрепят определени искания на партията или предизборните кампании на отделните на политици. При това е важно действащите лица да се познават и да си имат взаимно доверие. „Истински“ институционализирани отношения се потвърждават само от случая в Словакия. Все таки изглеждаше, че профсъюзите, които чрез споразумение за кооперативност изключително се обвързаха със SMER, в крайна сметка нямаха право на глас или на становище и станаха губещата страна в интерактивното действие.

С оглед на първоначалния въпрос за социалната (ите) държави, обстойният поглед върху участниците показва, че нито профсъюзите, нито социалдемократическите партии в ЦИЕ са в състояние да съградят решавашо социалния осигурителен модел. За това от страна на партиите не на последно място липсва готовност да се придържат към ясни политически позиции и от страна на профсъюзите - липсват ресурси на централно ниво да дефинират стратегически цели и да ги преследват. Обединение на силите в смисъл на общи начини на действия не се осъществява поради липса на взаимно доверие. И тъй като населението, водено от предишния си опит, се бои от инструментализирането на профсъюзите от партиите и затова предпочита стриктно отделяне на политиката от гражданското общество, и от двете страни липсва готовност за координация.

Литература

Agh, Attila (2005): Social Democratic Parties in East-Central Europe. The Party and Civil Society Relationship, in: De Waele, Jean-Michel (Hrsg.): Social Democracy in Europe, Bruxelles: Editions de l'Université de Bruxelles, 195–212.

Busemeyer, Marius / Kellermann, Christian / Petring, Alexander / Stuchlik, Andrej (2006): Politische Positionen zum Europäischen Wirtschafts- und Sozialmodell – eine Landkarte der Interessen, unter: <http://library.fes.de/pdf-files/id/04751.pdf>.

Crook, Nick / Dauderstadt, Michael / Gerrits, Andr  (2002): Social Democracy in Central and Eastern Europe. Integration – Reconciliation – Stagnation, Amsterdam: Bevingding.

Dauderstadt, Michael (2002): Die Sozialdemokratie zwischen Triumph und Krise, Bonn: FES unter: <http://library.fes.de/fulltext/id/01367.htm>.

Deppe, Rainer / Tartur, Melanie (2002): Rekonstitution und Marginalisierung. Transformationsprozesse und Gewerkschaften in Polen und Ungarn, Frankfurt / Main: Campus.

Gerrits, Andr  W.M. (2002): The Social Democratic Tradition of East Central Europe, East European Politics and Societies, 16/1, 54–108.

Handl, Vladimir (2002): Die Tschechische Kommunistische Partei: orthodoxes Fossil oder erfolgreiche neo-kommunistische Protestpartei?, unter: <http://library.fes.de/fulltext/id/01425.htm>.

Hantke, Frank (2007): Die Außenbeziehungen der deutschen Gewerkschaften in Mittel-, Ost- und Südeuropa. Ziele, Instrumente und Perspektiven, Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn: bub Bonner Universitäts-Buchdruckerei.

Karasimeonov, Georgi (Ed.) (2008): Barometer. Political Parties Development in Bulgaria, 8/2, Friedrich Ebert Foundation Office Bulgaria Reports.

Kaspali, Gergely (2008): Sozialdemokratische Partei MSZDP im Aufschwung, in: Budapestier Zeitung, 18.02., unter: http://www.budapestier.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=1647&Itemid=26.

Kohl, Heribert (2008): Wo stehen die Gewerkschaften in Osteuropa heute? Eine Zwischenbilanz nach der EU-Erweiterung, unter: <http://library.fes.de/pdf-files/iez/05362.pdf>.

Kohl, Heribert / Rode, Clemens (2008): Koalitionsfreiheit und Gewerkschaftsrechte in Osteuropa. Bestandsaufnahme und Entwicklungstrends im Vergleich mit Westeuropa, Unveröffentlichtes Manuskript.

Krzywdzinski, Martin (2009): Organisatorischer Wandel von Gewerkschaften in postkommunistischen Ländern: Der Fall Solidarno , in: Industrielle Beziehungen 16, 1, 25–45.

Milutinov, Christine (2006): Industrielle Beziehungen und Interessenvertretung in Osteuropa, Dissertation: München, Ludwig-Maximilians-Universität.

M ller-Rommel, Ferdinand / Schultze, Henrike / Harfst, Philipp / Fettelscho , Katja (2008): Parteienregierungen in Mit- tel- und Osteuropa: Empirische Befunde im Ländervergleich 1990 bis 2008, in: Zeitschrift für Parlamentsfragen (ZParl), 4, 810–831.

de N ve, Dorothe  / Olteanu, Tina (2009): Die Linken in Bulgarien, in: Daiber, Birgit / Hildebrandt, Cornelia (Hrsg.): Die Linke in Europa. Analysen linker Parteien und Parteiallianzen. Aufsätze zur politischen Bildung, Berlin: Rosa-Luxemburg-Stiftung, 155–160.

Ondruska, Peter / Spanik, Vlado (2008): Die Entwicklung der Gewerkschaften in der Slowakischen Republik 2008, unter: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/slowakei/06028.pdf>.

Progressives Zentrum (PZ) (2008): Die Zukunft des Europäischen Wirtschafts- und Sozialmodells. Auf dem Weg zur wirtschaftlichen und sozialen Integration – eine Studie über die sozio-ökonomische Entwicklung der neuen Mitgliedslander in der EU. Die Beispiele Polen und Rumänien, Berlin: Das Progressive Zentrum.

Rode, Clemens (2008a): Gewerkschaften in Polen, in: Aktuelle Informationen aus Mitteleuropa, 19.02.2008, Friedrich-Ebert-Stiftung, Vertretung in Polen, 1–9.

Rode, Clemens (2008b): Die aktuelle Situation der Gewerkschaften in Polen, in: Polen-Analysen, Deutsches Polen Institut, 36, 01.07.2008, 2–6.

Schroeder, Wolfgang (2004): Arbeitsbeziehungen in Mittel- und Osteuropa: weder wilder Osten noch europäisches Sozialmodell, Bonn: Friedrich-Ebert-Stiftung.

Segert, Dieter (2008): Parteiendemokratie in der Krise. Gründe und Grundlagen in Ostmitteleuropa, in: Osteuropa, 58/1, 49–61.

Wannuffel, Manfred / Kramer, Julia (2007): Industrielle Beziehungen in Südosteuropa und der Türkei, Bochum: Gemeinsame Arbeitsstelle Ruhr-Universität Bochum / IG Metall.

Wiatr, Jerzy J. (2005): The Organisational Structure of Social Democratic Parties in Eastern and Central Europe, in: De Waele, Jean-Michel (ed.): Social Democracy in Europe, Bruxelles: Editions de l'Université de Bruxelles, 237–246.

**До сега излезли издания на поредицата от публикации
„Форум социална демокрация – визии и опции за ЮИЕ“**

1.	Въздействията на ЕС върху Европейския социален модел и социалното единство Lothar Witte – Dr. Heinrich Sassenfeld
2.	Новата политическа икономия в европейската държава на благоденствието Patrick Diamond
3.	Европейски икономически и социален модел - географска карта на различните интереси Marius Busemeyer, Christian Kellermann, Alexander Petring, Andrej Stuchlik
4.	Социалдемократическа програма след разширяването на Европейския съюз Christoph Zöpel
5.	Унгарските вълнения – симптом на централноевропейската криза на присъединяването Michael Ehrke
6.	Социалната справедливост за 21 век група автори
7.	По пътя на преразглеждания европейски модел Anthony Giddens
8.	Европа на регионите група автори
9.	Между стари рецепти и нови предизвикателства: Европейската левица трябва да се преориентира Ernst Hilebrand
10.	Печелившите от новия Европейски Договор Jo Leinen
11.	Гъвкава сигурност на трудовите пазари на Европа – тънката линия между гъвкавост и социална сигурност Inge Kaufmann, Alexander Schwann
12.	Финансовата криза и реакциите – какво се случи досега. Пет подхода в търсенето на изход Eric Helleiner
13.	От финансова криза до повратна точка Как “събпрайм кризата” в САЩ се превърна в световна и е на път да промени глобалната икономика Jacques Sapir
14.	Глобалната криза в европейската периферия Поглед от Централна и Източна Европа група автори
15.	Отдалечават ли се един от друг Европейският съюз и Балканите Björn Kühne
16.	Зората на новата ера За необходимостта от изграждане на социална демокрация в Европа Ерхард Еплер

